

Останній із могікан. роман

Джеймс Фенімор Купер

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Муращик І.

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Останній із могікан і Натаніель Бампо

Всесвітньо відомий письменник, класик американської літератури Фенімор Купер (1789–1851) пережив за життя чимало мінливостей долі на шляху до загального визнання. Кращі з його романів сприймалися з великою цікавістю і американськими читачами, і такими цінителями літератури, як Бальзак. Проте багато літераторів, співвітчизники і сучасники письменника, намагалися замовчати його творчість або обрушувалися на нього нищівними критичними статтями. Що ж збуджувало ці ворожі почуття? Найбільше — тривога Купера за майбутнє його країни, в якій усіма міцно затверджувалася “доларова цивілізація”, загальна продажність і цинізм. До того ж картини заселення Америки колоністами в знаменитій епопеї про Шкіряну Панчоку дощенту руйнували створену істориками легенду про “винятковість американського розвитку” без властивих Європі важких суперечностей.

Вісімнадцяте століття — час, коли колоністи, просуваючися на захід, займали американські вільні землі і коли зароджувалися основи майбутнього “способу життя” країни,— воскресло на сторінках куперівських романів; воно втілювалося в рисах білих і червоношкірих героїв, у їхніх захопливих пригодах, у тій історичній атмосфері епохи, без якої не було б виразно відчутно національної своєрідності куперівської творчості і його пізнавальної сили. Усім цим захоплює нас і “Останній із могікан”. Цей заголовок став крилатим виразом у літературному і розмовному мовленні багатьох країн: людей, які зберігають вірність високим, але втраченим ідеалам, називають “останніми з могікан”. В історії Натті Бампо (з 1745 по 1805 рік) — героя циклу із п’яти книжок про Шкіряну Панчоку — події “Останнього із могікан” відбуваються в 1757 році, після пригод Натті, про які ми довідалися з роману “Звіробій”. Але “Останній з могікан” написаний був багато років раніше від

“Звіробоя”. Він з’явився у 1826 році, між романами “Піонери” і “Прерія”, у яких Натті Бампо — це розгублений, сумний, а наприкінці — вмираючий старий. І авторові, бува, захотілося побачити свого улюбленого героя Натті та його друга індіанця Великого Змія не безглуздими, наївними, часом кумедними дідуганами “Піонерів”, а ще повними сил, потрібними людям і здійснюючими заради них героїчні подвиги. І все-таки в самому заголовку — “Останній із могікан” — звучить якась смутна нота. Про трагічні долі інданських племен письменник розповідає тут з особливо глибоким почуттям.

Дійсно, у своєму ставленні до війни між французами та англійцями, які відвойовували один у одного американські землі, Купер не зовсім об’єктивний. Англійці, так само як індіанські племена, яких удалося нищими способами залучити на свій бік, у зображенні письменника і більш шляхетні, і менш підступні, ніж французи та їхні індіанські союзники. Французький командир Монкальм, галантний зовні, але досвідчений і цинічний у своїх дипломатичних хитрих витівках, виглядає аморальним поруч із командиром англійців чесним вояком Манро. Якими тільки епітетами не нагороджують гуронів Соколине Око і його індіанські друзі! Але ж мета війни, яку провадили французи й англійці на американських землях, була такою ж несправедливою та жорстокою, а обмануті ними індіанці так само гинули в боротьбі нацькованих одне на одне племен.

У рисах старого вождя, мудрого Таменунда, втілений і високий пафос ненависті до завойовників, і справжній трагізм цієї невідвратної загибелі індіанського народу.

Соколине Око зі смутком дивиться на все ще величного старого. “Ви бачите перед собою великого вождя, мудрого могіканина. Колись його предки могли переслідувати оленя на величезній території. А що ж дісталось його нащадкам? Коли Бог візьме його

до себе, він знайде близько шести футів землі й буде спокійно лежати на ній, якщо тільки в нього не знайдеться друга, який вирис йогомо могилу...”

У жодному з романів епопеї ми не знайдемо написаних з такою пристрасстю і такими живими барвами портретів індіанців, як у “Останньому із могікан”. Великий Змій, Ункас, Магуа...

Ми не можемо не захоплюватися відвагою і шляхетністю Великого Змія, стриманого і суворого й разом із тим такого люблячого й ніжного в глибині душі... Ункас, з його героїчною жертвністю, гордою терплячістю і глибоко захованими сильними почуттями, стає одним із улюблених героїв юних читачів. Фізична і духовна краса кращих людей його племені втілена в ньому. Він схожий “на коштовну статую, виліплена різцем стародавніх греків”. Напевно, автор хотів, щоб Ункас викликав не тільки замилювання, але і печально-урочистий настрій і в мудрого Таменунда, і в Соколиного Ока, і в нас, читачів книги. І це йому вдається. Адже Ункас — останній з могікан, останній нащадок вождів колись могутнього племені... Чи не тому загибель Ункаса стала для Таменунда знаком того, що погляд Маніту відвернений від племені, вуха закриті, язик не відповідає... Разом зі старим вождем і Соколиним Оком, разом із творцем образу Ункаса ми сприймаємо його загибель як символ долі приреченого на вимирання народу, як відхід у небуття всіх його кращих традицій і устоїв.

А Кора — прекрасна дівчина, сильна духом, відважна, вірна і ніжна в дружбі та в коханні? Хіба, читаючи про неї, ми не думаємо про шляхетну людяність художника, далекого від расової зарозумілості? Адже Кора була метискою, а разом із червоношкірим Ункасом вони складають чарівну пару красенів, людей високих почуттів.

Треба зазначити, що менш яскравими і не такими виразними вийшли в Купера добродішні Манро, ніжна Аліса, Хейворд, які за

задумом автора мали б, очевидно, нести в собі міцний позитивний початок: чесність у виконанні військового обов'язку, силу батьківських почуттів, вірність у любові і, нарешті, людяне ставлення до індіанців-союзників. Наскільки яскравіший, складніший індіанець Магуа! Він підступний, твердий, мстивий. Але його ненависть до англійців — витончена помста, яку він винайшов для Манро, викликані ображеним почуттям честі Магуа. Його злість і жорстокість відштовхують. Та письменник не захотів написати плаский, одноманітний портрет дикуна: Магуа гордий, хоробрий, надзвичайно темпераментний; помста стає його великою пристрастю і висвітлює його постать лиховісно-похмурим світлом. Жорстокість Магуа виростає не просто з його злісної душі. Колись могутній вождь “червоних приозерних гуронів”, він був вигнаний своїм плем'ям, тому що “білі люди ввірвалися в його ліси, навчили його пити вогненну воду, і він зробився ледарем”. І до того ж гордий Магуа ніколи не забуде образи, нанесеної йому Манро, який при блідолицих воїнах велів зв'язати його, “і його били, як собаку”. Так, доля Магуа, запеклого месника, винного в загибелі останнього з могікан і прекрасної Кори, стає теж невід'ємною від трагедії його народу.

Якби ми читали книги про Натті Бампо в тім порядку, у якому виходили його частини, ми б, напевно, з почуттям щиросердного полегшення після “Піонерів” прочитали “Останнього із могікан”. Це може, на перший погляд, видатися дивним. Адже багато сторінок роману овіяні смутком, почуттям щемливого жалю до так рано загиблих Ункаса і Кори. Але після того, як у першому романі “Піонери” наш улюблений герой, самотній старий Натті, і його вірний друг, старезний Великий Змій, залишили читача у сповнених гіркоти роздумах, ми з радістю зустрічаємося з Соколиним Оком у новому романі: Натті тут у розквіті сил. Усе те, що могло дати йому наближення до природи і до життя індіанських племен, захоплює і

радує читача. Барви, запахи, шелест лісів наповнені для нього особливим значенням. Слідопит за покликанням, він із разуючою спостережливістю відчуває небезпеку, що криється за лісовими звуками, плесками води рік і озер, йому зрозумілі задуми ворогів, він начебто злитий із таємницями природи. І цей простий, гранично скромний мисливець здається нам згодом величною людиною чистої душі, не зіпсутою злом власницького світу. Адже всі його вчинки до кінця безкорисливі: він піддає себе смертельній небезпеці задля порятунку Аліси, Кори, Ункаса, не бажаючи слухати про винагороду, яку йому обіцяє Хейворд. Натті безграмотний і на перший погляд примітивний, але, виявляється, він щедрий душевно; нещадний у вирішальних сутичках із ворогами, він делікатний, чуттєвий і м'який із друзями. Його прикрашає і повага до законів і звичаїв індіанців: йому далекий нелюдський расизм, що так розлючує “блідолицих”. Навіть про мінгів Соколине Око говорить: “Ну, що стосується мене, то я люблю справедливість і тому не скажу, щоб я ненавидів мінгів...” Йому близькі тривоги та прикрощі індіанських друзів, і разом з ними він називає Ункаса гордістю делаварів. Коли юний могіканин потрапляє у полон до гуронів, Натті йде назустріч можливим мукам і загибелі, щоби врятувати свого молодого друга — “інакше вірність зникне на землі...”

А в драматичному епізоді, коли Магуа забирає Кору, щоби ради помсти зробити її своєю дружиною, чи вагається хоча хвилину самотній Соколине Око, готовий стати бранцем Магуа замість Кори? Адже її приниження, а можливо, і загибель, стануть важким горем для її близьких. Скромний героїзм Натті є і те, що подвиги, які він здійснює, здаються йому самому нічим не примітними і повсякденними вчинками, роблять весь образ слідопита втіленням чистої природності: улюблений герой Купера протистоїть з волі автора фальшивій цивілізації розрахунку і користі— цивілізації, переваги якої письменник інколи піддавав глибоким сумнівам.

В “Останньому із могікан” індіанський народ, його життя і боротьба займають ще більше місця, ніж в інших романах про Шкіряну Панчошу.

Купер із хвилюванням і тривогою писав про неРоздільну владу долара, що прийшла на зміну патріархального життя індіанських племен на вільних американських просторах.

Напевно, тому такими яскравими фарбами змальована картина незайманої природи: лісів, ще не вирубаних сокирою колоністів, чистих рік і прозорих озер. І в цих же почуттях і думках художника — джерело тієї романтичної піднесеності, з якою описані сповнені особливості, деколи похмурої поезії обряди мирних племен і племен, “які ступили на стежку війни”. Які лиховісні фарби знаходить художник для сповненої динаміки військових картин, і які витончені порівняння і символічні образи прикрашають мову індіанців! Пронизані поетичними образами співи дівчат, які оплакують Ункаса та Кору: “Ункас був “барсом свого племені”, його “мокасини не залишали сліду на росі”, стрибок його був подібним на стрибок молодого оленя; очі були яскравіші від зірок у темну ніч; голос під час битви “могутній, як грім Маніту...”

Ми переживаємо, читаючи роман, захоплення, яке не залишає нас ні на хвилину, смертельно небезпечними пригодами, вигаданими з витонченою винахідливістю та фантазією. Майстерність Купера безперечно досягла в “Останньому із могікан” своєї зрілості.

Чи міг Купер заперечувати історичну обумовленість руйнування патріархального укладу колись єдиних господарів американських земель? Звичайно ж, не міг. Він прекрасно розумів, що колоністи закладали основи високорозвиненої промислової держави, і закони історичного розвитку робили цей процес неминучим. Але письменник у своїй епопеї, і особливо в “Останньому із могікан”, засуджував ту нелюдськість і жорстокість, з якою фізично

знищувався цілий народ; він засуджував зневагу до його вікових традицій, що йде від расової зарозумілості завойовників, які сприймали індіанців тільки як жорстоких дикунів. Купер вважав, що просування на захід могло бути не таким кровопролитним, якби колоністи шукали шляхів домовленості і дружби, прикладом якої він зробив стосунки Соколиного Ока з Ункасом і Великим Змієм — вірним супутником його довгого життя.

Чи будемо ми засуджувати письменника за те, що він романтично вивищив своїх індіанських героїв, розмалював їх настільки пишними фарбами, опоетизував увесь їхній побут, іншими словами, ідеалізував їх? Ні! Ми захоплюємося талантом письменника і глибоко поважаємо людяність і сміливість, з якою він намалював далекі від ідилії картини освоєння американських земель.

Натті Бампо пройде ще великий шлях до свого сумного кінця. Читач буде зустрічатися з ним в інших книгах епопеї і ніколи не розчарується в цьому скромному і шляхетному герої.

За Надією Ейшискіною

• • •

Далі — у повній книжці «Останній із могікан. роман».
nashaknyga.com.ua